

MOJCA MEDVEŠEK

PRIMERJAVA PERCEPCIJ SLOVENSKE IN MADŽARSKÉ NARODNE SKUPNOSTI O POLOŽAJU MANJŠINE V PREKMURJU IN PORABJU

Uvod

V prispevku želimo prikazati nekatere značilnosti medetničnih odnosov in dinamike subjektivne vitalnosti pripadnikov manjšine, na obmejnih območjih Slovenije z Madžarsko, predvsem po letu 1990. Naš namen ni »merjenje« etnične (narodne) zavesti pripadnikov manjšine ali ugotavljanje intenzivnosti asimilacije. S specifičnega zornega kota želimo predstaviti, kako pripadniki večine in manjšine v Prekmurju in Porabju sprejemajo in razumejo položaj etnične (narodne) manjšine, kako dojemajo njihovo na poseben način sestavljeno kulturno in jezikovno situacijo ter kakšno vlogo pripisujejo etnični pripadnosti v vsakdanjem življenju.

MODEL ETNIČNE VITALNOSTI

Za celovito analizo medetničnih odnosov je potrebna sistematična razčlenitev *objektivnih dejavnikov* ter prepoznavanje *socialnopsihološke* dinamike medetničnih odnosov, ki vplivajo na opuščanje ali ohranjanje elementov etnične pripadnosti. Objektivni dejavniki (ekonomski, politični, pravni, demografski, socialni, kulturni, jezikovni, zgodovinski idr.) so tisti, ki opredeljujejo družbeno stvarnost oz. okolje, v katerega so postavljene etnične (narodne) skupnosti, in s tem pogojujejo življenjske možnosti njihovih pripadnikov (možnosti izobraževanja in zaposlovanja, ekonomski status, rabo jezika, negovanje kulture, politično participacijo itd.). Preučevanje zgolj objektivnih dejavnikov pa ne pojasnjuje v celoti subjektivnih opredelitev posameznikov glede njihove etnične pripadnosti in medetničnih odnosov. V analizi je potrebno upoštevati tudi socialnopsihološke procese, ki usmerjajo strategije manjšine¹ v odnosu do večine

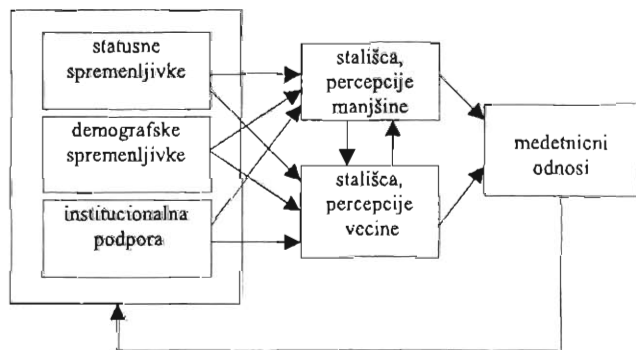
* * *

¹ Strategij manjšine v odnosu do večine je lahko toliko, kolikor je obstoječih družbenih situacij. Obstaja kar nekaj različnih opredelitev idealnih tipov strategij manjšin.

Po Eriksenovem mnenju se manjšine na državno dominacijo lahko odzovejo na tri načine: a) V določenih pogojih (npr. zaradi fizičnega razločevanja) pripadniki manjšine ne morejo izbrati asimilacije. Pripadniki manjšine, katerim ni onemogočena asimilacija, imajo na trgu delovne sile pogosto slabši položaj; lahko jih obravnavamo kot žrtve etnične segregacije. b) Sprjaznitev manjšine z njihovim podrejenim položajem. V okviru

in obratno. Zato moramo preučiti subjektivne percepcije pripadnikov etničnih (narodnih) skupnosti (večine in manjšine) o njihovem položaju in položaju drugih. Te se na področju medetničnih odnosov izražajo kot strpnost, sprejemanje in sožitje ali pa kot nestrpnost, odklanjanje in razhajanje.

Slika 1: Model raziskovanja položaja manjšin. (Prilogojeno po Giles in drugi, 1977)

Pri preučevanju subjektivne vitalnosti etničnih skupnosti bomo izhajali iz modela etnolingvistične vitalnosti (Giles in drugi, 1977). Giles, Bourhis in Taylor v okviru teorije o etnolingvistični vitalnosti² opredeljujejo vitalnost etnične skupine kot tisti dejavnik, ki omogoča skupini, da se obnaša kot posebna in aktivna entiteta v medetničnih odnosih.

Model etnične vitalnosti predpostavlja vzajemno delovanje med objektivnimi dejavniki in subjektivnimi percepcijami. Objektivni dejavniki vplivajo na socialnopsihološke procese, v katere so vpete etnične skupnosti. Subjektivne percepcije etničnih skupnosti o njihovem položaju in družbeni stvarnosti usmerjajo strategije v medetničnih odnosih. Kakovost medetničnih odnosov pa povratno vpliva na oblikovanje družbene stvarnosti in družbenih dejavnikov.

* * *

države si poskušajo zagotoviti svojo eksistenco. Včasih se pogajajo za omejeno avtonomijo glede religije, jezika ali lokalnih političnih zadev. c) Manjšina teži k odcepitvi, kar je vedno nezdržljivo z državno politiko (Eriksen, 1993:122-124).

Tajfel meni, da pripadniki deprivilegiranih družbenih skupin težijo k izboljšanju svojega položaja in za doseganje pozitivne identitete uporabljajo različne strategije: a) asimilacijo, b) redefinicijo negativno ovrednotenih karakteristik skupnosti (npr. barva kože, dialekt) v bolj pozitivno oz. sprijemljivo obliko in c) ustvarjanje novih dimenzij, na podlagi katerih lahko skupnost pridobi pozitivno distinkcijo glede na druge, d) tekmovanje med skupinami, ki se pojavi kadar med njimi obstaja konflikt interesov temelječ na neenaki distribuciji resursov (kot so npr. nadzor nad političnimi, ekonomskimi kulturnimi in jezikovnimi dejavniki). V tem smislu neposredna tekmovanje med skupnostima lahko članom skupnosti ustvari pozitivno družbeno identiteto (Tajfel v: Giles, Bourhis, Taylor, 1977).

² Teorija o etnolingvistični vitalnosti je oblikovana ob upoštevanju Gilesove teorije o jezikovnem prilagajanju in Tajfelove teorije o medskupinskih odnosih. Teorije o etnolingvistični vitalnosti ne bomo v celoti povzeli, uporabili bomo le teoretičen oris strukturnih spremenljivk, povezanih z etnično vitalnostjo (v: Giles in drugi, 1977; Nečak Lük, 1996).

Temeljna predpostavka, ki jo bomo preverjali s pomočjo modela etnične vitalnosti je sledeča: glede na temeljne družbeno-ekonomske in politične spremembe, do katerih je prišlo v Sloveniji in na Madžarskem v začetku devetdesetih let, predvidevamo, da so se je poleg objektivnega položaja pripadnikov manjšine spremenile tudi subjektivne percepcije o položaju lastne skupnosti ter druge skupnosti pri pripadnikih manjšine in večine.

SUBJEKTIVNA VITALNOST SLOVENSKE IN MADŽARSKÉ NARODNE SKUPNOSTI

V tem prispevku se bomo omejili na preučevanje *subjektivne vitalnosti* oz. percipirane realnosti kot načina konstrukcije družbene realnosti posameznih pripadnikov narodnosti v Prekmurju in Porabju. Pri obravnavi subjektivnih dejavnikov nas zanima predvsem, na kakšen način pripadniki etnične (narodne) skupnosti percipirajo položaj manjšine ter ali je njihova subjektivna percepcija vitalnosti v skladu z obstoječimi objektivnimi dejavniki.

Pripadniki etnične (narodne) skupnosti, odvisno od objektivne vitalnosti in njihove subjektivne percepcije te vitalnosti izbirajo vedenjske vzorce in strategije v medetničnih odnosih. Tako se pripadniki etnične (narodne) skupnosti, ki ima šibko etnično vitalnost, v medetničnih odnosih vedejo drugače kot pripadniki etnične (narodne) skupnosti, ki ima močno vitalnost. Šibka etnična vitalnost skupnosti je običajno povezana z nezadovoljstvom glede pripadnosti tej etnični skupnosti in posledično z opuščanjem elementov etničnosti. Zato želijo pripadniki manjšine v primerjavi z večino oblikovati občutek pozitivne socialne identitete na osnovi pomembnih dejavnikov, kot so: družbeno-ekonomski status, politična moč, jezik itd.

Ob ugotavljanju *subjektivne vitalnosti* narodnih skupnosti bomo preverjali naslednji hipotezi:

Hipoteza 1: Predvidevamo, da je v treh časovnih točkah prišlo v Prekmurju do večjega razkoraka v stališčih večine in manjšine o položaju manjšine kot v Porabju.

Hipoteza 2: Glede na razlike v objektivnih dejavnikih, razlike v družbeni stvarnosti, ki jo živi madžarska oz. slovenska manjšina, pričakujemo razlike med obema skupnostima tudi na ravni percepcij in stališč o lastnem položaju.

METODOLOGIJA, VZOREC IN SPREMENLJIVKE

V nalogi smo uporabili že obstoječe baze podatkov, ki so bile zbrane v okviru projekta, "Etnična identiteta in medetnični odnosi na slovenskem etničnem prostoru", katerega nosilka je prof. dr. Albina Nečak Lük in poteka od leta 1990. Zaradi vrste objektivnih razlogov so bila v treh časovnih rezih opravljena anketiranja s

pomočjo strukturiranega vprašalnika. Takšna vrsta anketiranja predstavlja najbolj praktičen način merjenja stališč. Predpostavljali smo, da imajo anketiranci dovolj izoblikovano samozavedanje, da prepoznajo svoja prepričanja in stališča ter, da so jih hkrati sposobni in pripravljeni pisno artikulirati.

Sama narava obravnavane problematike zahteva medčasovno analizo. V prvi časovni točki je bil izpeljan osebni (face to face) intervju, v drugih dveh časovnih točkah pa je bil vprašalnik poslan po pošti.

Naredili bomo primerjalno analizo glede na časovno in prostorsko dimenzijo:

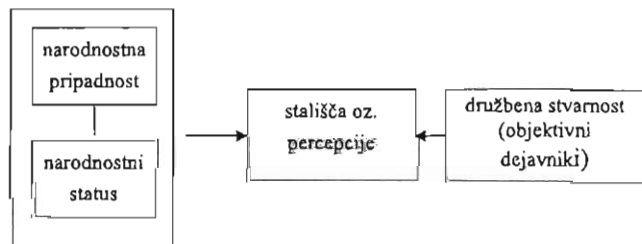
1) Časovna dimenzija: v treh časovnih točkah bomo analizirali stališča oz. percepcije anketiranih o položaju manjšine.

Narodno manjšino moramo obravnavati kot subjekt, ki se zgodovinsko spreminja. To pomeni, da je tudi etnična (narodna) identiteta dinamičen pojav, ki se spreminja in prilagaja ekonomskimi, političnimi in družbenim razmerami ter trendom. Kvantitativna primerjalna analiza bo temeljila na empiričnih podatkih, zbranih v treh časovnih rezih, in sicer v mestu Lendava (leta 1991, 1994 in 1996) in v mestu Monošter (leta 1992, 1995 in 1997).

2) Prostorska dimenzija: percepcije in stališča prebivalcev narodnostno mešanega območja o položaju manjšine so konstrukti, ki se oblikujejo v okviru specifičnih družbenih okoljih, v našem primeru v Lendavi in Monoštru.

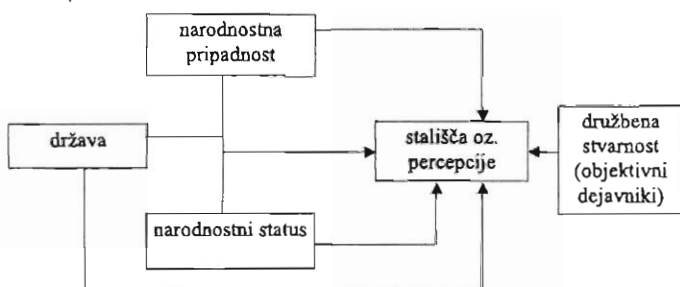
a) Primerjava stališč anketiranih pripadnikov slovenske in madžarske narodnostne skupnosti, ki imajo različen status (večina oz. manjšina), živijo pa v istem prostoru in skupaj tvorijo specifično družbeno strukturo. Na razlike v stališčih pripadnikov slovenske in madžarske narodnostne skupnosti vpliva poleg objektivnih dejavnikov tudi delovanje dveh spremenljivk: narodnostna pripadnost in narodnostni status. Če poteka primerjava znotraj ene države (npr. v Sloveniji - Lendava), potem se spremenljivki narodnostna pripadnost in narodnostni status prekrivata (Slovenci - večina in Madžari - manjšina).

Slika 2: Model pojasnjevanja razlik v stališčih anketiranih med slovensko in madžarsko narodnostno skupnostjo na narodnostno mešanem območju znotraj ene države (Povzeto po Hafner Fink, 1993).

a) Meddržavna primerjava percepcij in stališč pripadnikov slovenske in madžarske narodnostne skupnosti. Kadar analiza poteka na ravni meddržavne primerjave, se spremenljivki narodnostna pripadnost in narodnostni status ne pokrivata. V tem primeru moramo pri interpretaciji razlik v položaju in stališčih upoštevati delovanje treh spremenljivk: narodnostne pripadnosti, narodnostnega statusa in države.

Slika 3: Model pojasnjevanja razlik v stališčih anketiranih med slovensko in madžarsko narodnostno skupnostjo na narodnostno mešanem območju v okviru primerjave med Slovenijo in Madžarsko (Povzeto po Hafner Fink, 1993).

V analizi bomo uporabili kvantitativno analizo, ki je predvsem v funkciji ugotavljanja podobnosti in razlik etnične vitalnosti posamezne narodne skupnosti. Upoštevati moramo, da pri primerjalnih raziskavah pomenijo rezultati kvantitativnih analiz v veliki meri le nekakšno eksplorativno izhodišče za celovito pojasnjevanje razlik med enotami primerjave.

Tradicionalno se je predpostavljalo, da so kvalitativne analize primerne predvsem v prvi eksploratorni fazi, kateri sledi še kvantitativna analiza. Na podlagi pridobljenih izkušenj v družboslovnem raziskovanju pa se je pokazalo, da je bolje v eksploratorni fazi uporabiti kvantitativno analizo in s pomočjo multivariantnih metod raziskati obravnavani problem ter izpeljati hipoteze. V drugi fazi pa nadaljevati raziskovanje s pomočjo kvalitativne analize, ki omogoča globlji vpogled v problematiko in uspešnejšo interpretacijo podatkov (Allardt, 1990).

MERJENJA STALIŠČ

Merjenje stališč³ je koristno vsaj zaradi dveh razlogov. Prvi je ta, da so raziskave stališč indikator trenutnih prepričanj in mnenj ter preferenc v skupnosti. Iz njih lahko razberemo družbene dejavnike, ki vplivajo na spreminjanje prepričanj in nas usmerjajo k ustreznim političnim odločitvam. Drugi razlog pa je ta, da je preučevanje stališč preizkušeno orodje, saj so v mnogih disciplinah (psihologija, antropologija, sociologija itd.) in teorijah že šestdeset let ena izmed centralnih tem (prim. Baker, 1992).

Predvsem pa cilj analiziranja javnega mnenja ni v tem, da odkrijemo, katera so prava stališča posameznika, temveč da odkrijemo, v katerih okoliščinah bo respondent izrazil eno stališče in v katerih drugo (Uhan, 1998:10). Upoštevati moramo dejstvo, da je odziv posameznika na določeno situacijo ali problematiko običajno funkcija dveh dejavnikov: a) stalnih stališč in mišljenja o situaciji oz. problematiki in b) narave trenutne situacije. Kadar prihaja do sprememb v družbeni situaciji, se tudi v stališčih o določeni problematiki izražajo variacije, kljub temu da osnovno stališče ostaja nespremenjeno. Zato je potrebno psihološko situacijo, v kateri merimo stališča, nadzirati glede na zunanje okoliščine in jo na nek način standardizirati. Le tako je lahko primerljiva z merjenji v neki drugi situaciji (Supek, 1974).

Ker so stališča, tako kot mnogi drugi abstraktni koncepti, kreacije oz. družbeni konstrukti in s tem nedostopna neposrednemu opazovanju, je njihovo merjenje zahtevna naloga. Na posameznikovo stališče lahko na podlagi njegovih izjav ali dejanj zgolj sklepamo. Poleg tega stališča posameznika ne moremo razbrati iz njegovega posameznega odgovora, temveč iz niza odgovorov o določeni problematiki. To še posebej velja pri preučevanju etnične problematike, kjer so lahko izjave anketiranih o njihovih stališčih zamegljene z različnimi dejavniki, kot so pritiski skupine, z željo po ugajanju, ambivalenco, inkonsistenco, pomanjkanjem samozavedanja itd. Predvsem pa moramo upoštevati, da so stališča dinamična kategorija, ki se spreminjajo, zato enkratno merjenje ni zanesljivo. Potrebna je ponovitev merjenj v različnih časovnih točkah. Merjenje in ugotavljanje sprememb v stališčih in percepcijah v različnih časovnih točkah in v različnih

* * *

³ Preden spregovorimo o merjenju stališč, pogledjmo, kako različni avtorji opredeljujejo pojem stališče. Ajzen (1988) je opredelil stališče kot "... dispozicijo za odobravanje oz. neodobravanje odgovor o objektu, osebi, instituciji ali dogodku." Glede na Fishbein-Ajzenov model "pričakovanih vrednosti stališč" se stališča razvijajo iz prepričanj, ki jih imajo respondenti do objektov stališč, prepričanja pa se oblikujejo na osnovi združevanja atributov objektov, dogodkov itd. (Uhan, 1998: 45) Medtem ko McGuire (1985) meni, da "S stališčem umestimo obravnavati objekt na lestvici ocenjevanja." (v. Baker, 1992:11), pa Krech in Crutchfield (1948) obravnavata stališče kot "... stalno organizacijo motivacijskih, percepcijskih in spoznavnih procesov glede na določene poglede individualnega sveta." V tem primeru stalna organizacija psiholoških procesov predpostavlja konstantnost v načinu, kako posameznik odgovarja na določena vprašanja, kar pomeni, da stališče usmerja odgovore posameznika (Supek, 1974:37).

družbenih okoljih pa je kompleksna naloga.⁴ Še posebej zato, ker moramo za korektno primerjavo oblikovati skupni in enotni merski instrument. Ker analiziramo dve različni družbeni situaciji (Prekmurje in Porabje), moramo izbrati takšne dimenzije položaja (objektivne dejavnike), do katerih imajo lahko izoblikovana stališča anketiranci v obeh okoljih. Pri tem moramo predvsem paziti, da ne poenostavimo situacije v preveliki meri ter da je še vedno zagotovljena dovolj visoka stopnja zanesljivosti in veljavnosti rezultatov.

Predpostavljamo, da ugotovljene razlike verjetno nekoliko odstopajo od dejanskih razlik, saj le-te niso rezultat delovanja samo neodvisnih spremenljivk, ampak tudi rezultat delovanja učinkov raziskave (merski inštrument, vzorec, čas zbiranja podatkov ipd.) in vseh tistih omejitev, ki jih s seboj prinaša merjenje stališč. Podatki, ki so ogrodje naše analize, so bili zbrani v različnih okoljih (Slovenija, Madžarska) z enakim, vendar ustrezno prilagojenim raziskovalnim inštrumentom (anketnim vprašalnikom). Pri zbiranju podatkov z anketnim vprašalnikom gre predvsem za problem odziva anketirancev, s tem mislimo tako na odklonitve kot na neiskrene odgovore. Ker je odklonitve mogoče nadzirati, te niso tako zelo problematične. Večji problem predstavljajo neiskreni odgovori, ki so posledica nezaupanja, strahu, nesproščenosti itd. To je predvsem značilnost tradicionalnih okolij, kjer se pojavlja določen odpor ali strah pred tujci, v okoljih, kjer je bila ali je prisotna višja stopnja "ideološke" represije, pri marginalnih skupinah itd. Pri mednarodni primerjalni raziskavi se takšni problemi pomnožijo, pridružijo pa se jim še novi. To so na primer vsebinski problemi, kot so razumevanje vprašalnika, prilagojenost vprašanj konkretni situaciji, relevantnost vprašanj v konkretnem okolju ipd. Ti problemi se vežejo na vprašanja o objektivnih podatkih, še posebej pa so izraziti pri vprašanjih o stališčih in vrednotah (prim. Hafner-Fink, 1994).

Največ, kar lahko naredimo pri primerjalnih empiričnih raziskavah, je poskus zmanjševanja učinkov raziskave na minimum.⁵ V okviru projekta "*Etnična identiteta in medetnični odnosi v slovenskem etnične prostoru*" smo poskušali s strogim raziskovalnim načrtom čim bolj zmanjšati učinke raziskave: ankerni vprašalnik je bil pripravljen na optimalnem skupnem imenovalcu za vsa proučevana okolja, usposabljanje anketarjev je potekalo na podlagi skupnih temeljnih

* * *

⁴ Kljub raznovrstnim tehnikam, ki jih imamo na razpolago za merjenje stališč, lahko posameznikova stališča le redko, če sploh, odkrijemo v celoti. Zato obstaja vrsta razlogov: 1) Ljudje običajno na mnenjske raziskave odgovarjajo tako, da se pokažejo v čim lepši luči. Zaradi tega izražajo družbeno želene odgovore. 2) Na anketirance lahko vpliva anketar (etnična identiteta, spol, status, jezik itd. anketarja lahko vpliva na odziv respondenta) ali celo določen namen oz. cilj raziskave. 3) Dobro zasnovana mnenjska raziskava vključuje obsežen razpon tem obravnavane problematike (Potter & Weherall (1987) v: Baker, 1992:18-19).

⁵ Običajno govorimo o standardizaciji anketnih pogojev, same ankete in predvsem diskurza, ki naj bi omogočilo redukcijo variacij znotraj anketnih pogojev. Standardizirani postopki zmanjšujejo kompleksnost in difuzijo in s tem večjo zanesljivost merjenj, nasprotno pa se zmanjšuje veljavnost, saj visoko standardiziran instrumentni zajame zgolj vzorce rutinskega vedenja: standardizaciji so dostopni posamezni izsledki in torej vse, kar ni kompatibilno s standardiziranim kodom komuniciranja. instrument prepozna kot šum (Uhan, 1998:15).

navodil - seveda prilagojeno posameznemu okolju, vprašalniki so bili pripravljene dvojezično, v slovenskem in madžarskem jeziku, anketiranje je potekalo v jeziku okolja, oz. po izbiri anketirance. Kljub vsem naporom pa je potrebno rezultate analize interpretirati z zavestjo o določenih pomanjkljivostih tovrstnega preučevanja (prim. Hafner-Fink, 1994).

STRUKTURA VZORCEV

Omeniti je potrebno, da je raziskava tako v Lendavi kot v Monoštru potekala v mestnem okolju in ne pokriva celotnega narodnostno mešanega območja. Omejitev na mestno okolje je bila storjena zaradi naslednjih razlogov: večja pogostost stikov med pripadniki večinskega in manjšinskega naroda, večja raznovrstnost teh stikov in prisotnost institucij. Hkrati pa takšna omejitev na mestno okolje pomeni tudi to, da ugotovitev raziskave ni možno posploševati na celotno narodnostno mešano območje, ki je pretežno ruralno. S preseljevanjem ljudi iz vasi v industrijsko in urbano razvitejša mesta se prične razkrajati njihov tradicionalni način življenja, sistem vrednot, njihovo pojmovanje ter vrednotenje etničnosti. Vzrok za to je dejstvo, da se mobilnost znotraj sistema lahko doseže samo z akulturacijo, torej s privzemanjem življenjskega stila večine. Priseljenci so zaradi integracije v okolje prisiljeni sprejeti jezik večine, sčasoma pa tudi njene kulturne vrednote in način življenja. Zaradi tega predvidevamo, da so razmere izven mesta Lendava in Monošter nekoliko drugačne. V bolj ruralnem okolju lahko pripadniki manjšinske narodne skupine v večji meri in lažje ohranjajo in izkazujejo svojo etnično pripadnost.

Še eno razliko je potrebno upoštevati med Lendavo in Monoštrom. Medtem ko je Lendava središče madžarske narodne skupnosti v Sloveniji, je Monošter le "institucionalno" središče Slovencev v Porabju. To se vidi tudi v narodnostni sestavi v obeh mestih: med prebivalci Lendave je približno ena tretjina pripadnikov madžarske narodne skupnosti,⁶ v Monoštru pa Slovenci ne predstavljajo niti deset odstotkov (prim. Hafner-Fink, 1993).

V Lendavi je zbiranje podatkov potekalo v letih 1991, 1994 in 1996.⁷ Podobno

* * *

⁶ Po popisu prebivalstva leta 1991 je 27,9 % prebivalcev Lendave pripadnikov madžarske narodnosti (Kladnik, Repolusk, 1992).

⁷ Anketiranci so bili izbrani na podlagi načrta reprezentativnega in slučajnega vzorca polnoletnih prebivalcev Lendave. Po načrtu je bil predviden obseg vzorca 700 oseb. Glede obsega je bila realizacija načrta 97 odstotna, saj je po izključitvi neuporabnih vprašalnikov ostalo 678 enot (prim. Hafner-Fink, 1993).

Tri leta po prvem anketiranju je bila izpeljana panelna raziskava. Vsem 678 anketirancem je bila poslana anketa po pošti. Vprašalnik je vseboval izbor vprašanj iz obsežnejše terenske ankete, ki je bila opravljena leta 1991. Vrnjenih je bilo 338 izpolnjenih in uporabnih vprašalnikov, kar predstavlja približno 50 odstotkov. Glede na to, da je v podobnih družboslovnih raziskavah realizacija anket po pošti od 25 do 50 odstotna, smo lahko z rezultatom zadovoljni.

smo tudi v Monoštru zajeli podatke v treh časovnih točkah. Prvo anketiranje je potekalo leta 1992, drugi dve panelni raziskavi pa leta 1995 in 1997.⁸

Ob drugem in tretjem, panelnem zajemanju podatkov (anketiranje po pošti) je bilo število vrnjenih in izpolnjenih vprašalnikov iz Lendave in še posebej iz Monoštra manjše.

Analiza in primerjava demografske strukture respondentov osnovnega vzorca (osebno anketiranje) in obeh panelov (anketiranja po pošti) pokaže, da je tako v lendavskem kot v monoštrskem vzorcu prišlo do odstopanj. Nekatera, manjša odstopanja, lahko pripišemo vzorčni napaki, druga pa so posledica stopnje motiviranosti anketiranih. V Lendavi je prišlo do odstopanj predvsem v tretjem rezu, in sicer v starostni in v izobrazbeni strukturi, medtem ko je narodnostna struktura ostala praktično nespremenjena. Pri zadnjem anketiranju se je izrazito zmanjšal delež anketirancev mlajših od trideset let, večji odziv pa je bil med starejšimi nad petdeset let. Delež mladih, ki so sodelovali v anketi, se je v vsakem naslednjem časovnem rezu nekoliko zmanjšal, še posebej izrazit je bil odmik v tretji časovni točki. Medtem ko se je v prvem in drugem anketiranju njihov delež vrtil od 23,3 % do 21,6 %, jih je bilo v zadnjem anketiranju le 7,2 %. Predvidevamo, da je razlogov za slabše sodelovanje mlajše generacije več: od nezainteresiranosti do tovrstne problematike, prenasičenosti z anketami, razširjenega mišljenja o nekoristnosti anket do prezaposlenosti.

Manjša, a vendar opazna, je tudi razlika v izobrazbeni strukturi anketiranih. In sicer največ je odstopanj pri najmanj izobraženem sloju. Skozi tri časovne reze je opaziti trend, zmanjševanja sodelovanja nižje izobraženih in večanje deleža višje izobraženih anketirancev.

Nekoliko večje razlike pa so se pokazale v drugi in še zlasti v tretji časovni točki v Monoštru. Vzorca v drugi in tretji časovni točki se razlikujeta od osnovne-

Leta 1996 je bila izpeljana druga panelna raziskava. Tudi tokrat je bila vsem 678 anketiranim poslana anketa po pošti. Pomorno je bil poslan vprašalnik, ki je vseboval izbor vprašanj iz obsežnejše terenske ankete, ki je bila opravljena v prvi časovni točki. Vrnjenih je bilo 324 izpolnjenih in uporabnih vprašalnikov, kar pomeni 47,8 odstotka.

⁸ Zaradi narodnostne strukture Monoštra (nizek delež prebivalcev slovenske narodnosti) je zbiranje podatkov potekalo vzporedno na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev mesta Monošter in na skupini vseh polnoletnih prebivalcev mesta Monošter, o katerih smo na podlagi zbranih podatkov lahko sklepali, da so slovenske narodnosti. To je bilo potrebno zaradi tega, da smo zagotovili dovolj velik delež (v absolutnem številu) prebivalcev slovenske narodnosti za nadaljnje statistične analize. Izbor vzorca je potekal po principu slučajnega izbora polnoletnih prebivalcev mesta Monošter. Po načrtu je bil predviden obseg vzorca 730, realiziranih je bilo 602 anket, kar pomeni 82,5 odstotka (prim. Hafner Fink, 1993).

V drugi časovni točki v Monoštru so bili podatki zbrani na podlagi ankete, ki je bila poslana po pošti. Vprašalnik je vseboval izbor vprašanj iz obsežnejše terenske ankete, ki je bila opravljena leta 1992. Vrnjenih je bilo 129 vprašalnikov, kar je približno 21,4 odstotka.

V tretji časovni točki v Monoštru je bilo vrnjenih 126 izpolnjenih in uporabnih vprašalnikov, kar pomeni 20,9 odstotka.

ga vzorca predvsem v narodnostni, starostni in izobrazbeni strukturi. V tretji točki so se v večji meri kot prej odzvali Slovenci, manjše je število anketirancev mlajših od 30 let in večje število anketirancev starejših od 60 let, predvsem pa imajo anketiranci opazno višjo izobrazbo. Za vsak vzorec v treh časovnih točkah smo izračunali obseg vzorčne absolutne standardne napake (*se*), ki meri natančnost ocene in pove, kakšno je odstopanje - pri določenem tveganju - od prave vrednosti. Izračuni so nam pokazali, da gre za normalna odstopanja, ki so v mejah 5 % vzorčne napake.

Kljub omenjenim odstopanjem, so zbrani podatki primerljivi in njihova analiza nam poda relevantno sliko sprememb. Vendar pa moramo rezultate analiz obravnavati z določeno mero previdnosti in predvsem ob upoštevanju specifične strukture anketirancev v Monoštru.

Slabši odziv v Monoštru lahko delno pojasnimo z naslednjimi vzroki: a) V Monoštru se je pokazala večja mobilnost prebivalstva, saj se je kar nekaj anket vrnilo z oznako "oseba je spremenila naslov". b) Zaradi nekoliko višjega števila anketiranih, starejših od 50 let, je bil tudi višji odstotek (v primerjavi z Lendavo) anketirancev, ki so v obdobju od prve do tretje časovne točke umrli. c) Vzrok za slabši odziv prebivalcev Monoštra je bila tudi narodnostna struktura vzorca. V vzorcu se je 77,6 % anketiranih opredelilo za Madžare. Večina njih ni pokazala zanimanja za problematiko slovenske manjšine, oziroma se niso počutili kompetentne za podajanje stališč o tej problematiki.

Po drugi strani pa imajo posamezniki, ki se odzovejo in sodelujejo v raziskavi, različne motive za sodelovanje. Z izražanjem svojega mnenja lahko posredno vplivajo na oblikovanje javnega mnenja ali celo na posamezne odločitve. Ankete predstavljajo možni kanal družbene kritike. Sodelovanje pa je v veliki meri odvisno tudi od osebnostnih lastnosti posameznikov, kot so radovednost, zgovornost, pripravljenost za sodelovanje, pomoč ali celo vljudnost. Poleg pozitivnih motivov, ki spodbujajo k sodelovanju, pa obstaja cela vrsta razlogov za nesodelovanje. Lahko gre za nezaupanje, zadržanost anketiranca, ravnodušnost ali pa enostavno prenasičenost z raznovrstnimi anketami, ki so v zadnjih letih izredno priljubljen način preverjanja javnega mnenja.

Sklepano lahko, da so bili ostali razlogi, ki veljajo tako za Lendavo kot za Monošter, za skromnejši odziv v drugi in tretji časovni točki: občutljiva problematika, ki je obravnavana problematika, precejšnja zahtevnost ankete, strah pred možnostjo identifikacije (in posledično negativne sankcije) ter občutek, da jih nekdo spremlja in opazuje skozi daljše obdobje.

VPRAŠALNIK IN IZBOR SPREMENLJIVK

Vprašalnik, uporabljen v terenski raziskavi zajema različne tematske sklope. Pri preučevanju subjektivne vitalnosti narodnih skupnosti, smo se omejili na analizo sedemnajstih trditvev, ki merijo stališča anketirancev o položaju manjšine. Izbrane trditve smo razvrstili v tri sklope spremenljivk: *statusni*, *demografski* in *institucionalni sklop*.

Vsebinsko so s temi trditvami zajeti naslednji vidiki položaja manjšine: položaj manjšine v političnem življenju, vpliv pripadnikov manjšinskega naroda na lastno usodo, pogoji za gospodarski razvoj manjšine, skrb države, v kateri manjšina živi, zakonska zaščita manjšine, možnosti zaposlovanja na narodnostno mešanem območju in zunaj njega, doseganje izobrazbe, rodnost pri manjšini, maritalna mobilnost, migracije, mediji, organiziranost šolstva, kultura, stiki z "matičnim narodom". Trditve so operacionalizirane tako, da omogočajo primerjalno meritev percepcije neke dimenzije vitalnosti lastne narodne skupnosti z dimenzijo vitalnosti druge skupnosti. Oblikovane so po vzoru Likertove lestvice za merjenje stališč, kar pomeni, da so se anketiranci do posamezne trditve opredeljevali na petstopenjski lestvici od popolnega strinjanja (1) do popolnega nestrinjanja (5).

1. Institucionalna podpora:

Institucionalna podpora obsega ravni formalne in neformalne podpore manjšini. Dejavniki institucionalne podpore so na eni strani povezani s ponudbo pravne in materialne podpore države, po drugi strani pa je pomembno soodločanje pripadnikov manjšinske skupnosti o lastnem položaju in njen vpliv na področja življenja, kot so izobraževanje, mediji, kulturne dejavnosti, upravne službe, stiki z "matičnim narodom", religijo itd (Nečak Lük, 1996b).

V vprašalnik so bile vključene naslednje dimenzije institucionalne podpore:

Politična participacija - položaj manjšine v političnem življenju in vpliv pripadnikov manjšine na lastno usodo: **V1** - Madžarska manjšina nima teže v političnem življenju v Sloveniji. in **V2** - Madžari v Prekmurju nimajo ustrezne vloge pri oblikovanju lastne življenjske usode.

Državna podpora - skrb Republike Slovenije za manjšino: **V4** - Republika Slovenija bolj skrbi za Slovence v zamejstvu kot za manjšine na lastnem ozemlju (Italijane, Madžare). in **V5** - Republika Slovenija bolj skrbi za italijansko kot za madžarsko manjšino.

Stiki z "matičnim narodom": **V17** - Sosednja Madžarska nima dovolj tesnih stikov z madžarsko manjšino v Sloveniji.

Šola in izobraževanje - organiziranost šolstva: **V15** - Sedanja organiziranost šolstva na narodnostno mešanem območju je ustrezna.

Množični mediji v jeziku manjšine: V14 - Sredstev množičnega obveščanja (časopis, TV in radio) v madžarskem jeziku je dovolj.

Kulturna dejavnost: V16 - Na narodnostno mešanem območju je madžarska kulturna ustvarjalnost enako prisotna kot slovenska.

2. Statusne spremenljivke:

V tem okviru bomo obravnavali družbeno-zgodovinski status, pravni status, ekonomski in socialni status ter jezikovni status znotraj in zunaj države.

V vprašalnik so bile v okviru sklopa statusnih spremenljivk vključene naslednje dimenzije:

Ekonomski in socialni status: V3 - Na narodnostno mešanem območju ima madžarska manjšina enake pogoje za gospodarski razvoj kakor Slovenci.; **V7** - Pripadniki madžarske manjšine imajo na narodnostno mešanem območju boljše možnosti za zaposlitev kot Slovenci.; **V8** - Pripadniki madžarske manjšine imajo zunaj narodnostno mešanega ozemlja enake možnosti za zaposlitev kot Slovenci.; **V9** - Pripadniki madžarske manjšine dosegajo enako stopnjo izobrazbe kot Slovenci.

Družbeno-zgodovinski status - percepcija etnične manjšine: **V10** - Madžarski narod je v Evropi bolj cenjen kot slovenski.

Pravni status - pravna zaščita: **V6** - Madžarska manjšina v Sloveniji je v zadostni meri zakonsko zaščiten.

3. Demografske spremenljivke:

Demografske spremenljivke, ki so pomembne za analizo vitalnosti etnične skupine, so predvsem tiste, ki se nanašajo na število pripadnikov skupine in distribucijo pripadnikov etnične skupine na ozemlju (porazdelitev članov skupine - koncentracija, razmerje med večino in manjšino, številčnost članov skupine - absolutno število, naravni prirastek, mešani zakoni, imigracije, emigracije). Dejstvo je, da imajo etnične (narodne) skupnosti, ki so številčno močnejše in živijo strnjeno naseljene na nekem območju, boljše možnosti za obstoj in razvoj.

V vprašalnik so bile v okviru sklopa demografskih spremenljivk vključene naslednje dimenzije:

Rodnost: V11 - V madžarskih družinah v Prekmurju se rodi več otrok kot v slovenskih.

Maritalna mobilnost: V12 - Madžari so bolj pripravljeni izbrati življenjskega partnerja med Slovenci kot Slovenci med Madžari.

Migracije: V13 - Iz Prekmurja se odseljuje več Madžarov kot Slovencev.

STRUKTURA ZAVESTI O POLOŽAJU MANJŠINE:

Glede na model etnične vitalnosti pričakujemo, da se bodo v analizi podatkov obravnavane spremenljivke razvrstile v tri dimenzije (sklop institucionalnih, statusnih in demografskih spremenljivk), ki opredeljujejo položaj manjšine. V tem primeru bi lahko oblikovali tri indekse oz. lestvice, za katere predpostavljamo, da pomenijo operacionalizacijo teoretičnega modela etnične vitalnosti. Vendar pa ti indeksi niso bili predhodno testirani, kar pomeni, da zvezo med posameznimi trditvami in s tem indeksi preverja skozi analizo, po tem, ko so bili podatki že zbrani.

Za preverjanje hipoteze o treh dimenzijah smo vseh sedemnajst trditev vključili v model faktorске analize. Faktorsko analizo smo izvedli posebej na celotnem vzorcu Lendave in posebej na celotnem vzorcu Monoštra, seveda v vseh treh časovnih točkah. Pri tem smo pazili, da je bila smer petstopenjske lestvice med posameznimi trditvami usklajena: vrednost 1 je vedno pomenila izrazito strinjanje s pozitivnim položajem manjšine, vrednost 5 pa izrazito nestrinjanje s pozitivnim položajem manjšine.

Vendar rezultati faktorске analize niso potrdili naših pričakovanj, kar pomeni, da se niso izoblikovali trije faktorji ("sintetične" spremenljivke, ki jih neposredno ne moremo meriti), ki bi ustrezali trem teoretičnim sklopom strukturalnih spremenljivk (*institucionalni, statusnih in demografskih*).

Ob pregledu rezultatov faktorških analiz⁹ smo ugotovili, da posamezne spremenljivke iz različnih razlogov ne prispevajo k razkritju skupnih razsežnosti ali faktorjev, ki omogočajo vpogled v osnovno strukturo podatkov. Zato smo nekatere spremenljivke izključili iz nadaljnje analize. Spremenljivki V1 in V10 smo izključili, ker sta izrazito vrednotni spremenljivki in kot taki zelo dovzetni za zunanje vplive. Spremenljivki V3 in V6 smo izključili zaradi močne asimetrične frekvenčne porazdelitve odgovorov.¹⁰ Spremenljivki V7 in V17 pa smo izključili zaradi nizkih komunalitet, kar pomeni, da spremenljivki ne prispevata kaj dosti k

* * *

⁹ Izvedli smo faktorško analizo tipa PAF (metoda glavnih osi) in ML (metoda največjega verjetja) s poševnokotno rotacijo (OBLIMIN). Metoda največjega verjetja je načeloma primernejša, kadar imamo večje število enot (več kot 400). Ker v drugih dveh časovnih točkah ni bilo več kot 400 enot in ker običajno postopek metode glavnih osi skonevergira k pravi rešitvi, smo se ob pregledu rezultatov odločili za faktorško analizo tipa PAF. Dejstvo je, da ob neprimeren merskem instrumentu nobena metoda ne more podati dobrih rezultatov. Lahko pa z uporabo različnih metod faktorске analize preverimo zanesljivost rešitve.

¹⁰ Eden izmed potrebnih "pogojev" za analizo je normalna porazdelitev odgovorov spremenljivk. Močna asimetrična porazdelitev odgovorov na trditve lahko pomeni, da le-ta ni ustrezno formulirana in zato sugerira določeno vrsto odgovorov.

razumevanju faktorskega modela.¹¹ Tako je v končnem faktorsem modelu ostalo enajst spremenljivk.

FAKTORSKA ANALIZA V PRVI ČASOVNI TOČKI

1. Lendava

Rezultati faktorске analize zlasti v Lendavi v prvi časovni točki (1991) odstopajo od teoretičnega modela etnične vitalnosti. Izoblikovali so se sicer trije faktorji, ki pa so sestavljeni iz vsebinsko različnih trditev (itmov).

Prvi faktor, ki pojasni največji del celotne variance (20 %), je sestavljen iz institucionalnih in ene demografske spremenljivke. Vsebuje stališči o državni podpori in stališče o politični participaciji narodne manjšine. Vanj je vključeno tudi stališče o migracijah oz. o tem, da se iz Prekmurja ne izseljuje več Madžarov kot Slovencev, kar lahko razumemo kot posledica pozitivnega vrednotenja pravno-političnega položaja madžarske manjšine. Glede na njegovo vsebino bi lahko prvi faktor opredelili kot **pravno-političen faktor**.

Drugi faktor, ki pojasni že veliko manjši del celotne variance (7.2 %), vključuje statusne in institucionalne spremenljivke. Med statusnimi spremenljivkami so tiste, ki opredeljujejo ekonomski in socialni status pripadnikov madžarske manjšine. Institucionalne spremenljivke pa vključujejo organiziranost šolstva, prisotnost madžarske kulturne ustvarjalnosti in množičnih medijev v madžarskem jeziku. Glede na spremenljivke, ki jih vsebuje, bi lahko drugi faktor opredelili kot **družbeno-socialni faktor**.

Tretji faktor vključuje samo demografske spremenljivke in je tako **demografski faktor** (pojasni 4.3 % skupne variance).

2. Monošter

V Monoštru (1992) je objektivna situacija različna, kar je razvidno tudi v stališčih anketirancev. V prvi časovni točki sta se oblikovala dva faktorja.

Prvi faktor, ki pojasnjuje 33.9 % skupne celotne variance, je **splošen**, saj vključuje skoraj vse spremenljivke. To predstavlja pomanjkljivost in pomeni, da je vzorec variabilen v drugih značilnostih.

Drugi faktor (pojasnjuje 5.8 % celotne variance) pa je sestavljen iz dveh demografskih spremenljivk in ga poimenujemo **demografski faktor**.

* * *

¹¹ Delež variance, ki je pojasnjena s skupnimi faktorji, imenujemo komunaliteta.

FAKTORSKA ANALIZA V DRUGI ČASOVNI TOČKI

1. Lendava

V drugi časovni točki (1994) je situacija v Lendavi na prvi pogled podobna kot v prvem časovnem rezu. Izoblikovali so se trije faktorji, od katerih prvi vsebuje samo institucionalne spremenljivke (prvi faktor pojasni 26.2 % celotne variance) in ga zato, ravno tako, lahko imenujemo **pravno-politični faktor**.

Drugi faktor, ki pojasni le manjši del skupne variance (6.7 %), vsebuje dve statusni in eno institucionalno spremenljivko in ga označimo kot **družbeno-socialni faktor**, le da tokrat vsebuje manj spremenljivk.

Tretji faktor je **demografski faktor** in pojasni 3.6 % skupne variance. V primerjavi s prvo časovno točko o kakšnih bistvenih spremembah ne moremo govoriti. Tokrat je stališče o migracijah dobilo negativen predznak, kar pa ne pomeni, da se je prepričanje ljudi (v primerjavi s prvo časovno točko) spremenilo, ampak da se vsebinsko veže na drug faktor. Mogoče gre tu za trend večje profesionalne mobilnosti, saj se je v zadnjih štiridesetih letih povečalo število Madžarov, ki živijo zunaj narodnostno mešanega območja.

2. Monošter

V drugi časovni točki (1995) so se v Monoštru izoblikovali trije faktorji.

Prvi faktor, **družbeno-socialni faktor**, vsebuje institucionalne in statusne spremenljivke in pojasnjuje 35.9 % celotne variance.

Drugi faktor vsebuje institucionalno in demografski spremenljivki ter pojasni 7.3 % skupne variance. Kljub temu da ni "čist", ga bomo poimenovali **demografski faktor**.

Tretji faktor (pojasni 5.8 % skupne variance) vključuje institucionalni spremenljivki in ga imenujemo **pravno-politični faktor**.

Ugotovimo, da se zavest anketirancev kristalizira predvsem okoli prvega faktorja, ki ima v obeh časovnih točkah večjo težo. Tako je v zavesti anketirancev v Lendavi (v prvi in drugi časovni točki) predvsem poudarek na **pravno-političnem faktorju**. Medtem ko je v Monoštru, zlasti v drugi časovni točki, poudarek na **družbeno-socialnem faktorju**.

FAKTORSKA ANALIZA V TRETJI ČASOVNI TOČKI

Način zbiranja podatkov v prvi časovni točki je bil osebni intervju, v drugi in tretji časovni točki pa anketiranje po pošti. Vsak način zbiranja podatkov ima specifične lastnosti in s tem določen vpliv na strukturo ljudi, ki se odzove na

anketo, kar seveda vpliva tudi na dobljene rezultate. To lahko, če se dosledno držimo pravil metodološkega raziskovanja, predstavlja določeno omejitev za primerjalno analizo. Vendar enotno zbiranje podatkov zaradi različnih objektivnih faktorjev, kot so finančne, kadrovske in časovne omejitve, ni bilo možno. Ker dinamična narava stališč zahteva primerjavo v različnih časovnih točkah, je potreben določen kompromis.

V prvih dveh časovnih rezih, kljub različnemu načinu anketiranja, ni prišlo do večjih odstopanj v demografski strukturi, zato smo se odločili za prikaz rezultatov obeh faktorskih analiz. Faktorske analize v tretji časovni točki v Lendavi in Monoštru pa ne bomo podrobneje razlagali predvsem zaradi treh razlogov:

- 1) Analiza ni pokazala nič bistveno drugačnega kot v prvih dveh časovnih točkah.
- 2) V tretji časovni točki je bilo število vrnjenih anket, še posebej v Monoštru, precej manjše, kar zmanjša relevantnost primerjave s prvo in drugo časovno točko.
- 3) V demografski strukturi (v starostni in izobrazbeni strukturi) so se pojavila večja odstopanja.

INDEKS ZAZNAVE POLOŽAJA MANJŠINE

Tudi potem, ko smo opravili več zaporednih faktorskih analiz (metoda glavnih osi, metoda največjega verjetja, poševnokotne rotacije) na različnih vzorcih (celotni populaciji in na vzorcu anketirancev, ki so odgovarjali v vseh treh časovnih točkah), ko smo postopno izključevali tiste spremenljivke, ki so se pokazale v faktorskem prostoru kot manj pomembne, nam ni uspelo oblikovati treh "čistih" dimenzij, ki bi ustrezale teoretičnemu modelu etnične vitalnosti.

Temu je lahko botrovalo več razlogov:

- Ker gre v Lendavi in Monoštru za dve različni družbeni situaciji, je težko oblikovati veljaven merski instrument (vprašalnik), ki je uporaben v obeh družbenih okoljih.
- V drugi in tretji časovni točki je bil odziv anketirancev veliko manjši, kar še posebej velja za Monošter. Razlike v velikosti vzorcev lahko v primerjalni raziskavi popačijo relevantnost rezultatov.
- Način zbiranja podatkov v drugi in tretji časovni točki je anketiranje po pošti, medtem ko je šlo v prvi točki za osebni intervju. Različen način zbiranja podatkov prispeva k oblikovanju specifičnih vzorcev anketiranih, kar spet vpliva na dobljene rezultate.
- Medetnični odnosi in "položaj manjšine" sta kompleksni dimenziji, na kateri vpliva cela vrsta različnih dejavnikov, ki so med seboj povezani in prepleteni.

- Etnična problematika je lahko med ljudmi še vedno politično občutljiva tema.

Glede na rezultate faktorске analize smo se odločili oblikovati en sam indeks, ki bo čim bolj pojasnjeval situacijo tako v Lendavi kot v Monoštru. Za oblikovanje indeksa smo uporabili metodo glavnih komponent, ki omogoča določiti manjše število linearnih kombinacij merjenih spremenljivk tako, da z njimi pojasni kar se da velik del celotne razpršenosti. Prednost pred faktorško analizo je predvsem v tem, da je vsaka nova komponenta linearna kombinacija merjenih spremenljivk in to brez vplivanja zunanjih motenj.

Rezultati metode glavnih komponent so v vseh treh časovnih točkah v Lendavi in v Monoštru izpostavili šest spremenljivk V2, V4, V5, V6, V13 in V14, iz katerih smo oblikovali indeks POLMANJ. Izločiti smo morali tiste trditve, ki ne ležijo na isti dimenziji in ki z njimi ne korelirajo, ter tiste trditve, ki niso v zadostni meri diferencirale populacije. V indeks smo vključili pet spremenljivk iz sklopa institucionalnih spremenljivk (Indeks vsebuje tiste trditve iz sklopa institucionalnih spremenljivk, v katerih se najbolj odražajo družbeno-politične spremembe zadnjih nekaj let.) in eno spremenljivko iz sklopa demografskih spremenljivk. Lestvica indeksa ima teoretični obseg vrednosti od 6 do 30, pri čemer nižje vrednosti pomenijo pozitivne ocene položaja manjšine, višje vrednosti pa negativne ocene položaja manjšine.

Vsebinsko so s trditvami, ki so vsebovane v indeksu, zajeti naslednji vidiki:

- vpliv pripadnikov manjšinske skupnosti na lastno usodo (V2),
- skrb Republike Slovenije (Republike Madžarske) za manjšine na svojem ozemlju (V4, V5),
- zakonska zaščita manjšine (V6),
- odseljevanje pripadnikov manjšine (V13),
- sredstva množičnega obveščanja v manjšinskem jeziku (V14).

ČASOVNA PRIMERJALNA ANALIZA STALIŠČ O POLOŽAJU PRIPADNIKOV SLOVENSKE IN MADŽARSKE NARODNOSTNE SKUPNOSTI

Zdaj ko imamo izoblikovan indeks o stališčih glede položaja manjšin (POLMANJ), lahko ponovno preverimo model etnične vitalnosti slovenske in madžarske skupnosti.

V model smo kot ključno **odvisno spremenljivko** vključili indeks POLMANJ, ki vsebuje stališča in trditve o položaju manjšine znotraj države. Kot **neodvisni spremenljivki** smo vključili *narodnostno pripadnost* in *narodni status*, ki pa se v tem primeru znotraj ene države pokrivata, tako da imamo pravzaprav le eno neodvisno spremenljivko. *Narodna pripadnost* naj bi bila, poleg družbene

stvarnosti, tista temeljna determinanta, ki bistveno vpliva na stališča o položaju manjšine.

Vpliv narodnostne pripadnosti na oblikovanje stališč (POLMANJ) smo preverili z analizo variance.¹² V analizo so bili vključeni samo pripadniki slovenske in madžarske narodnosti (kategorijo drugi smo izpustili iz analize, ker za nas ni relevantna.).

ČASOVNA PRIMERJALNA ANALIZA STALIŠČ O POLOŽAJU PRIPADNIKOV SLOVENSKE IN MADŽARSKE NARODNOSTNE SKUPNOSTI V LENDAVI

Rezultati analize podatkov, zbranih v Lendavi, so v vseh treh časovnih točkah pokazali, da obstajajo signifikantno pomembne razlike (sig $F=0.000$) v stališčih o položaju manjšine glede na *narodno pripadnost*.

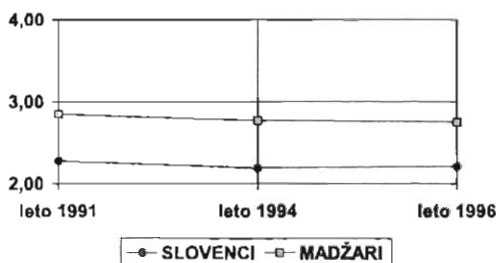
Ravno tako se v vseh treh časovni točkah pokaže, da Slovenci ocenjujejo položaj manjšine bolj pozitivno kot Madžari. Razlika v stališčih med pripadniki slovenske in madžarske narodnosti ni zanemarljiva. Kritičnost pripadnikov madžarske narodne skupnosti glede svojega položaja je še najbolj prišla do izraza v prvi časovni točki, kjer je aritmetična sredina odgovorov dosegla 2.84 in najmanj v tretji časovni točki, kjer je aritmetična sredina 2.75. Obstoječe razlike v stališčih med večino in manjšino so pričakovane. Pripadniki večine običajno zastopajo stališče o zadovoljivem in primernem položaju manjšine, ne glede na dejansko obliko obstoječe normativne zaščite. Nasprotno pa manjšinska populacija vedno pričakuje dosledno izvrševanje doseženih pravic in uveljavljanje novih, zato izražajo določeno kritiko glede svojega položaja.

Če primerjamo vse tri časovne reze, ugotovimo, da se stališča večine oz. manjšine skozi čas praktično niso spremenila. Kljub temu da se je z osamosvojitvijo spremenil status slovenske države, izgleda, da družbeno-politična dogajanja po letu 1990 za pripadnike madžarske manjšine in večine niso prinesla takšnih sprememb, ki bi se odražale na njihovih stališčih o položaju manjšine.

* * *

¹² Za analizo podatkov v Lendavi in Monoštru smo uporabili proceduro ONEWAY.

Graf 1: Primerjalna analiza oblikovanja stališč (POLMANJ) glede na časovno dimenzijo v Lendavi. | 1 - izrazito strinjanje s pozitivnim položajem manjšine, 5 - pa izrazito nestrinjanje s pozitivnim položajem manjšine)

ČASOVNA PRIMERJALNA ANALIZA STALIŠČ O POLOŽAJU PRIPADNIKOV SLOVENSKE NARODNOSTNE SKUPNOSTI V MONOŠTRU

V Monoštru je položaj drugačen. Tu obravnavamo poleg Slovencev in Madžarov še kategorijo "Madžarj",¹³ to so tisti anketiranci, za katere smo na podlagi zbranih podatkov sklepali, da so slovenske narodnosti, vendar so se v anketi opredelili kot Madžari. Ker je narodna pripadnost stvar individualne izbire, smo v raziskavi seveda upoštevali njihovo opredelitev, kljub temu da nekateri objektivni znaki kažejo drugače. Ohranili pa smo jih kot posebno skupino, saj nas je zanimalo, ali se v svojih stališčih razlikujejo od anketirancev, pri katerih se objektivni znaki in subjektivna opredelitev ne razlikuje.

V prvi časovni točki obstajajo signifikantno pomembne razlike (sig F=0.000) v stališčih glede na *narodnostno pripadnost*. Če primerjamo aritmetične sredine posameznih skupin, razlike niso tako velike kot v Lendavi. Položaj manjšine najmanj kritično ocenjujejo Madžari, sledijo pripadniki slovenske etnične skupnosti in šele nato »Madžari«.

* * *

¹³ Zaradi nizkega deleža prebivalcev slovenske narodnosti v Monoštru je zbiranje podatkov potekalo vzporedno na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev mesta Monošter in na skupini vseh polnoletnih prebivalcev mesta Monošter, o katerih smo na podlagi zbranih podatkov lahko sklepali, da so slovenske narodnosti. S pomočjo podatkov o slovenskih družinah, ki jih je zbrala inicijativna skupina za ustanovitev Zveze Slovencev na Madžarskem in s poizvedbami na terenu se je oblikoval poimenski seznam polnoletnih prebivalcev Monoštra, za katere se je predvidevalo (po priimkih, po narodnosti staršev itd.), da so slovenske narodnosti. Ko se je iz seznama izločilo vse tiste, ki so že bili izbrani v reprezentativni vzorec, je nastala skupina 230 ljudi. Od tega je bilo anketiranih 174 oseb (75.6 %).

V anketi se jih je 43.1 % opredelilo kot Madžari, 32.2 % kot Slovenci, 9.2 % kot Vendi, 13.8 kot Madžari-Slovenci in 1.7 % kot drugo. Teh 43.1 % (N=75) smo v vseh nadaljnjih analizah obravnavali kot posebno skupino, ki smo jo imenovali "Madžari". Tiste pa, ki so se opredelili kot Slovenci, Vendi ali Madžari-Slovenci smo vključili med Slovence (Nečak Lük, 1993c).

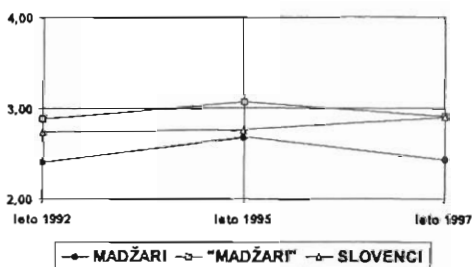
Če primerjamo starostno strukturo "Madžarov" v primerjavi z ostalimi anketiranci, ugotovimo, da je pri njih delež mlajših ljudi nekoliko večji (za približno 10 %), delež ljudi starejših od 50 let pa ravno tako za približno deset odstotkov večji medtem ko v izobrazbeni strukturi v skupini "Madžarov" ni opaziti pomembnejših razlik.

V drugi časovni točki razlike v stališčih med skupinami glede na narodno pripadnost niso signifikantne (sig $F=0.0925$). Leta 1995 so "Madžari" (aritmetična sredina v skupini je 3.06) v svojih stališčih o položaju manjšine še nekoliko bolj kritični kot Slovenci in Madžari.

Podobna situacija, kot je bila v prvi časovni točki, se ponovi tudi v tretjem rezu. Razlike med skupinami glede na narodnostno pripadnost so signifikantne (sig $F=0.0003$). V tretji časovni točki so "Madžari" in Slovenci izrazili približno enako stopnjo strinjanja s stališči glede položaja manjšine s tem, da Slovenci položaj manjšine ocenjujejo bolj kritično kot v prejšnjih dveh časovnih rezih, medtem ko je pri Madžarih moč strinjanja s stališči ostala približno enaka kot v prvi časovni točki.

Iz rezultatov analize ugotovimo, da so izmed vseh treh skupin glede položaja manjšine najbolj kritični predstavniki skupine "Madžari" in to v vseh treh časovnih točkah, še posebej pa v letu 1995 (v drugi časovni točki). Najbolj pozitivno položaj manjšine ocenjujejo Madžari. Stališča Slovencev so umeščena nekje vmes med stališči Madžarov in »Madžarov«. Slovenci so v prvi in tretji časovni točki v stališčih bližji "Madžarom", v drugi časovni točki pa se njihova stališča pokrivajo z Madžari.

Graf 2: Primerjalna analiza oblikovanja stališč (POLMANJ) glede na časovno dimenzijo v Monoštru. (1 - izrazito strinjanje s pozitivnim položajem manjšine, 5 - pa izrazito nestrinjanje s pozitivnim položajem manjšine)

V primerjavi z rezultati, ki smo jih prikazali za Lendavo, v Monoštru tako večina kot manjšina nekoliko bolj kritično percipira položaj manjšine. Kljub temu so aritmetične sredine glede ocene položaja manjšine nižje od naših pričakovanj. Glede na objektivno družbeno situacijo v Porabju bi pričakovali še večje nezadovoljstvo s strani pripadnikov manjšine. Po drugi strani pa slovenska narodna skupnost do leta 1990 ni bila politično ali kako drugače organizirana in ni imela izoblikovanega sloja intelektualcev, ki bi lahko pri pripadnikih manjšine prispevali oz. spodbujali oblikovanje stališč in artikulaciji zahtev glede izboljšave njihovega položaja.

Zanimive ali celo presenetljive so percepcije, ki jih izraža skupina "Madžari". Iz rezultatov analize razberemo, da v vseh treh časovnih rezih položaj manjšine obravnavajo bolj kritično kot Madžari in Slovenci. Obstoječa analiza sicer ni relevantna za izpeljavo trditve, predpostavljamo pa lahko, da so se morda ravno zaradi njihovega prepričanja o neustreznem oz. zapostavljenem položaju slovenske manjšine raje opredelili kot pripadniki večine.

PROSTORSKA PRIMERJALNA ANALIZA STALIŠČ O POLOŽAJU PRIPADNIKOV SLOVENSKE IN MADŽARSKÉ NARODNOSTNE SKUPNOSTI

Na ravni meddržavne primerjave percepcij in stališč pripadnikov slovenske in madžarske narodne skupnosti se spremenljivki *narodna pripadnost* in *status* ne pokrivata, tako imamo v analizi vključene tri spremenljivke: *narodna pripadnost*, *status* in *država*.¹⁴

V prvi časovni točki (1991/1992) sta se med vsemi tremi neodvisnimi spremenljivkami kot ključni pokazali spremenljivki *status* (sig $F=0.000$; pojasnjena varianca celotnega prostora je 27 %) in *narodna pripadnost* (sig $F=0.000$; pojasnjena varianca celotnega prostora je 12 %). Status in narodna pripadnost naj bi bila tista dejavnika, ki imata signifikanten vpliv na oblikovanje stališč oz. odvisno spremenljivko (POLMAN) o položaju manjšine. To pomeni, da imajo pripadniki večine in manjšine (oz. pripadniki slovenske in madžarske narodnosti) različne percepcije o položaju manjšine ne glede na to, kateri državi pripadajo. Torej je pri oblikovanju stališč vpliv spremenljivke *država* nesignifikanten.

Že takoj na prvi pogled je razvidno, da so stališča večine v Sloveniji in večine na Madžarskem (oz. manjšine v Sloveniji in manjšine na Madžarskem) podobna ne glede na to, za katero državo gre. Lahko sklepamo, da imata spremenljivki status in narodna pripadnost večji vpliv na oblikovanje stališč kot spremenljivka država, v kateri manjšina živi.

Glede vpliva narodne pripadnosti je razvidno, da Slovenci (večina) v Sloveniji izražajo bolj pozitivna stališča o položaju manjšine kot Slovenci (manjšina) na Madžarskem in ravno tako imajo Madžari (večina) na Madžarskem bolj pozitivna stališča o položaju manjšine kot Madžari (manjšina) v Sloveniji.

* * *

¹⁴ Za izvedbo prostorsko primerjalne analize smo ustvarili skupno bazo, ki vsebuje podatke za vse tri časovne točke v Lendavi in Monoštru (N=1280). V časovno primerjalni analizi v Monoštru smo anketirance, katerih subjektivna narodnostna opredelitev se ni skladala z objektivnimi znaki (sami so se opredelili za Madžare, čeprav določeni objektivni znaki, kot so priimek, narodnost staršev itd. kažejo drugače), uvrstili v posebno skupino in jo imenovali »Madžari«. V prostorski primerjalni analizi imamo oblikovano skupno bazo in »Madžare« ne moremo obravnavati kot posebno skupino, zato smo upoštevali njihovo subjektivno opredelitev in jih uvrstili v skupino Madžari.

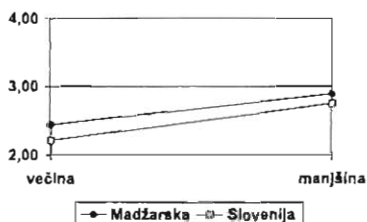
Graf 3: Izražena stališča anketiranih o položaju manjšine glede na njihov status v prvi časovni točki - leto 1991/1992. (1- popolnoma se strinja, 5 - sploh se nestrinja).

Graf 4: Izražena stališča anketiranih o položaju manjšine glede na njihov status in državo v drugi časovni točki - leto 1994/1995 (1- popolnoma se strinja, 5 - sploh se nestrinja).

Graf 5: Izraženo stališča anketiranih o položaju manjšine glede na njihov status in državo v tretji časovni točki - leto 1996/1997 (1- popolnoma se strinja, 5 - sploh se nestrinja).

V drugi časovni točki (1994/1995) so se kot significantne pokazale vse tri neodvisne spremenljivke: *status* (sig $F=0.000$; pojasnjena varianca celotnega prostora je 35 %), *država* (sig $F=0.000$; pojasnjena varianca celotnega prostora je 26 %) in *narodna pripadnost* (sig $F=0.000$; pojasnjena varianca celotnega prostora je 37 %). Temu primerno je bil tudi delež pojasnjene variance večji, približno 19 %.

Tokrat so razlike v stališčih med državama bolj opazne, tako glede percepcij večine - manjšine, kot tudi glede percepcij anketirancev različne narodne pripadnosti. Medtem ko med stališči manjšine v Sloveniji in na Madžarskem praktično ni razlik, obstaja večja razlika v stališčih med večino v obeh državah. Tako je večinska populacija na Madžarskem v primerjavi s stališči večine v Sloveniji bolj kritična do obstoječega položaja in možnosti, ki jih ima manjšina za svoj obstoj in razvoj. Podobna situacija je nastala tudi, ko obravnavamo stališča anketiranih glede na njihovo narodno pripadnost. Stališča Slovencev (večina) v Sloveniji in Slovencev (manjšina) na Madžarskem se razlikujejo. Prvi bistveno bolj pozitivno

ocenjujejo položaj manjšine. Na drugi strani se stališča Madžarov (manjšina) v Sloveniji in Madžarov (večina) na Madžarskem praktično pokrivajo oz. enako kritično gledajo na položaj manjšine.

V tretji časovni točki (1996/1997) so se ravno tako kot pomembne pokazala vse tri spremenljivke, in sicer *status* (sig $F=0.000$; delež pojasnjene variance je 40 %), *narod* (sig $F=0.000$; delež pojasnjene variance je 26 %) in *država* (sig $F=0.010$; delež pojasnjene variance je 17 %).

V tretjem časovnem rezu so rezultati nekoliko bližji našim pričakovanjem glede rezultatov analize. Razlike v stališčih anketirancev o položaju manjšine tako med večino in manjšino kot med obema državama so se povečale. Večina v Sloveniji in na Madžarskem še vedno bolj pozitivno obravnava položaj manjšine kot manjšina v obeh državah. In hkrati so na Madžarskem oboji, večina in manjšina, bolj kritični glede položaja manjšine kot v Sloveniji.

V hipotezi smo izrazili pričakovanje, da različna družbena realnost vpliva na različno percipiranje etničnih skupnosti o položaju manjšine. Rezultati analize prostorske primerjave stališč o položaju manjšine, prikazani v grafih 3-5, lepo nakazujejo rahel trend ločevanja stališč, skozi čas, v posameznih okoljih. V prvi časovni točki (graf 3) je razvidno, da večjih razlik v percepcijah anketiranih o položaju manjšine med državama pravzaprav ni. V drugem časovnem rezu (graf 4) manjšini v obeh državah ohranjata podobnost v stališčih, razlika pa se pojavi pri percepcijah večine. Večji razkorak med obema državama se pokaže v tretji časovni točki (graf 5), ko se razlike v percepcijah med državama (tako pri večini kot pri manjšini) povečajo in so tako, po naših predvidevanjih, nekoliko bolj v skladu z objektivnimi dejavniki in družbeno stvarnostjo. To pomeni, da tako večina kot manjšina na Madžarskem položaj manjšine percipirata bolj kritično kot večina in manjšina v Sloveniji.

Torej postavljeno hipotezo lahko potrdimo. Moramo pa biti previdni pri interpretaciji vzrokov in razlogov, saj so razlike v stališčih glede položaja manjšin dokaj majhne.

Družbeni dejavniki, kot so demografske razmere, razpad homogene ruralne skupnosti, industrializacija in urbanizacija, državna centralizacija, nizek jezikovni, ekonomski in socialni status manjšine, izobrazbena in zaposlitvena struktura ter razvoj množičnih medijev zlasti po drugi svetovni vojni, kljub nekaterim pozitivnim spremembam v devetdesetih letih v Porabju še vedno pospešujejo opuščanje etničnih elementov manjšine. Takšna družbena klima vpliva na oblikovanje vrednostnega sistema pripadnikov manjšinske skupnosti in na njihovo strategijo v medetničnih odnosih, ki ni v prid ohranjanju etničnih elementov skupnosti.

V Sloveniji je situacija drugačna. Slovenski model varovanja narodnih skupnosti temelji na konceptu pozitivne diskriminacije. Takšna normativna uredite

madžarski manjšini omogoča ohranjanje in razvoj etničnih značilnosti. Kljub vsemu pa še vedno obstajajo nekateri problemi, zaradi katerih madžarska manjšina, kljub urejeni institucionalni podpori, še ni v celoti zadovoljna z obstoječim stanjem in zato kritično obravnava razmere, v katerih živi. Nasprotno pa se iz grafov lahko razbere, da so pripadniki večine v Sloveniji mnenja, da je položaj manjšine vzorno urejen.

ZAKLJUČEK

Časovna primerjalna analiza je pokazala, da so v vseh treh časovnih točkah razlike med stališči večine in manjšine o položaju manjšine v Prekmurju res nekoliko večje kot razlike v stališčih med večino in manjšino v Porabju. Druga lastnost, ki jo opazimo pa je ta, da je razlika med percepcijami večine in manjšine v Prekmurju, v vseh treh časovnih točkah, konstantna. Medtem ko je v Porabju razlika v stališčih med večino in manjšino, v časovni dimenziji, bolj dinamična. Torej lahko potrdimo prvo hipotezo v kateri predvidevamo, *da je v treh časovnih točkah prišlo v Prekmurju do večjega razkoraka v stališčih večine in manjšine o položaju manjšine kot v Porabju.*

Kljub omejitvam, lahko iz rezultatov razberemo splošne tendence v medetničnih odnosih in nekatere konkretne probleme na katere bi bilo potrebno usmeriti pozornost v nadaljnjem raziskovanju. Družbena situacija slovenski manjšini na Madžarskem vrsto let ni bila naklonjena. Splošna načela o manjšinskem varstvu so sicer bila zapisana v posameznih madžarskih ustavah že od druge svetovne vojne naprej, vendar se je normativna ureditev položaja manjšin izboljšala šele po spremembi družbeno-političnega sistema na Madžarskem, torej po letu 1990. Posledice več desetletji trajajoče ignorance s strani madžarske države ter asimilacijske politike so slabile etnično vitalnost slovenske manjšine. Zaradi pomanjkljivega organiziranja manjšine v preteklosti, zaradi odsotnosti širšega sloja inteligence, ki bi opozarjala na njihov deprivilegiran položaj in utrjevala etnično identiteto se zdi, kot da med pripadniki manjšine obstaja pasivnost oz. relativna nezainteresiranost do aktivnega izražanja etničnih značilnosti ter posluževanja možnost, ki so jim formalno-pravno omogočene. Kljub pomembnim družbenim in političnim premikom in spremenjene objektivne stvarnosti zadnjih nekaj let, bi bilo utopično pričakovati, da bi se v tako kratkem času bistveno spremenil položaj Slovencev v Porabju predvsem pa njihova stališča in percepcije. Le na ta način lahko pojasnimo relativno majhno kritičnost pripadnikov manjšine glede njihovega položaja.

Na drugi strani so se v Sloveniji od srede petdesetih let postopno oblikovali družbeno-politični pogoji, ki omogočajo ohranjanje in razvoj narodnostnih skupnosti in vzajemno sprejemanje in spoštovanje pripadnikov večine in manjšine na narodnostno mešanih območjih. V času od osamosvojitve Slovenije (oz. že od

srede osemdesetih) pa se je v javnih diskurzih daje prednost nacionalni zavesti Slovencev, kar bi lahko vplivalo na medetnične odnose z drugimi narodnostnimi skupnostmi (manjšino). Navdušenje nad novo nacionalno državo in poudarjanje nacionalne zaveste je lahko s seboj prineslo tudi posamične elemente etnične nestrpnosti in etnocentričnega nacionalizma. To bi lahko bil dejavnik, s katerim bi pojasnili delež tistih anketirancev, ki so izrazili stališče o deprivilegirani večini. Vendar tega z rezultati naše analize ne moremo potrditi.

V drugi hipotezi smo predpostavili, *da glede na različni družbeni stvarnosti v kateri živita madžarska oz. slovenska manjšina, pričakujemo razlike med skupnostmi v stiku tudi na ravni percepcij in stališč o položaju manjšine.*

Analiza je pokazala, da se percepcije etničnih (narodnih) skupnosti v stiku o položaju manjšine v različnih družbenih okoljih (v Prekmurju in Porabju) res nekoliko razlikujejo. Vendar pa percepcije slovenske in madžarske skupnosti, še posebej v Porabju, niso tako vsaksebi, kot bi to narekovali družbeni dejavniki.

V naših pričakovanih naj bi bili Porabski Slovenci, glede na družbeno stvarnost v kateri živijo, v svojih percepcijah bolj kritični glede svojega položaja. Zanimivo je dejstvo, da je razlika v stališčih med večino in manjšino na Madžarskem manjša kot razlika med večino in manjšino v Sloveniji. Poleg tega večina na Madžarskem izraža bolj kritična stališča o položaju manjšine kot večina na Slovenskem. O razlogih zakaj med stališči slovenske manjšine na Madžarskem in madžarske manjšine v Sloveniji ni večjih (pričakovanih) razlik, lahko na podlagi podatkov samo domnevamo. Lahko, da je za Slovence v Porabju manjšinska problematika še vedno politično občutljiva tema in se o njej, zaradi slabih izkušenj v preteklosti, še niso pripravljene odkrito pogovarjati. Intenzivnost in glasnost zahtev po manjšinskih pravicah je v veliki meri odvisna od družbenopolitičnih okoliščin v katerih je manjšina živela v preteklosti oz. v katerih živi sedaj. Dolgotrajna obdobja asimilacija, neenakopraven položaj, vsakodnevna diskriminacija navadno vodijo do tega, da postanejo manjšinska skupnost in njeni pripadniki nezainteresirani za ohranjanje svoje etnične identitete. Strah, ki je plod narodnostnega nasilja, pogosto vodi do tega, da pripadniki manjšine ne izražajo svojih zahtev. In kljub temu, da so družbeni pogoji po letu 1990 bolj naklonjeni manjšinam in uresničevanju njihovih pravic, je verjetno nekaj letno obdobje prekratko, da bi v subjektivnih percepcijah ljudi prišlo do večjih sprememb. S tega vidika imajo lahko pripadniki etnične (narodne) skupnosti o svojem položaju drugačna stališča in mnenja, kot jih narekuje družbena stvarnost in trenutno stanje medetničnih odnosov.

PRILOGA

Tabela 1: Strukturiranje "položaja manjšine" v faktorsem modelu v prvi časovni točki v Lendavi.

	faktor 1	faktor 2	faktor 3
Institucionalne spremenljivke			
V2* - Madžari v Prekmurju nimajo ustrezne vloge pri oblikovanju lastne življenjske usode.	0.54531		
V16 - Na narodnostno mešanem območju je madžarska kulturna ustvarjalnost enako prisotna kot slovenska.		0.53109	
V14 - Sredstev množičnega obveščanja (časopis, TV In radio) v madžarskem jeziku je dovolj.		0.45515	
V15 - Sedanja organiziranost šolstva na narodnostno mešanem območju je ustrezna.		0.42823	
V5* - R Slovenija bolj skrbi za italijansko kot za madžarsko manjšino.	0.65810		
V4* - R Slovenija bolj skrbi za Slovence v zamejstvu kot za manjšine na lastnem ozemlju (Italijane, Madžare).	0.78235		
Statusne spremenljivke			
V8 - Pripadniki madžarske manjšine imajo zunaj narodnostno mešanega ozemlja enake možnosti za zaposlitev kot Slovenci.		0.42693	
V9 - Pripadniki madžarske manjšine dosegaajo enako stopnjo izobrazbe kot Slovenci.		0.44786	
Demografske spremenljivke			
V11 - V madžarskih družinah v Prekmurju se rodi več otrok kot v slovenskih.			0.54785
V12 - Madžari so bolj pripravljeni izbrati življenjskega partnerja med Slovenci kot Slovenci med Madžari.			0.42113
V13* - Iz Prekmurja se odseljuje več Madžarov kot Slovencev.	0.48580		

Tabela 2: Strukturiranje "položaja manjšine" v faktorsem modelu v prvi časovni točki v Monoštru.

	faktor 1	faktor 2
Institucionalne spremenljivke		
V2* - Madžari v Prekmurju nimajo ustrezne vloge pri oblikovanju lastne življenjske usode.	0.61136	
V16 - Na narodnostno mešanem območju je madžarska kultura ustvarjalnost enako prisotna kot slovenska.	0.61437	
V14 - Sredstev množičnega obveščanja (časopis, TV in radio) v madžarskem jeziku je dovolj.		
V15 - Sedanja organiziranost šolstva na narodnostno mešanem območju je ustrezna.	0.58804	
V5* - R Slovenija bolj skrbi za italijansko kot za madžarsko manjšino.	0.60999	
V4* - R Slovenija bolj skrbi za Slovence v zamejstvu kot za manjšine na lastnem ozemlju (Italijane, Madžare).	0.56683	
Statusne spremenljivke		
V8 - Pripadniki madžarske manjšine imajo zunaj narodnostno mešanega ozemlja enake možnosti za zaposlitev kot Slovenci.	0.75052	
V9 - Pripadniki madžarske manjšine dosegajo enako stopnjo izobrazbe kot Slovenci.	0.57103	
Demografske spremenljivke		
V11 - V madžarskih družinah v Prekmurju se rodi več otrok kot v slovenskih.		0.61220
V12 - Madžari so bolj pripravljeni izbrati življenjskega partnerja med Slovenci kot Slovenci med Madžari.		0.75182

Tabela 3: Strukturiranje "položaja manjšine" v faktorsem modelu v drugi časovni točki v Lendavi.

	faktor 1	faktor 2	faktor 3
institucionalne spremenljivke			
V2* - Madžari v Prekmurju nimajo ustrezne vloge pri oblikovanju lastne življenjske usode.	0.68431		
V16 - Na narodnostno mešanem območju je madžarska kultura ustvarjalnost enako prisotna kot slovenska.		0.58146	
V14 - Sredstev množičnega obveščanja (časopis, TV in radio) v madžarskem jeziku je dovolj.			
V15 - Sedanja organiziranost šolstva na narodnostno mešanem območju je ustrezna.			
V5* - R Slovenija bolj skrbi za italijansko kot za madžarsko manjšino.	0.61588		
V4* - R Slovenija bolj skrbi za Slovence v zamejstvu kot za manjšine na lastnem ozemlju (Italijane, Madžare).	0.71691		
Statusne spremenljivke			
V8 - Pripadniki madžarske manjšine imajo zunaj narodnostno mešanega ozemlja enake možnosti za zaposlitev kot Slovenci.		0.50794	
V9 - Pripadniki madžarske manjšine dosegajo enako stopnjo izobrazbe kot Slovenci.		0.59027	
Demografske spremenljivke			
V11 - V madžarskih družinah v Prekmurju se rodi več otrok kot v slovenskih.			
V12 - Madžari so bolj pripravljeni izbrati življenjskega partnerja med Slovenci kot Slovenci med Madžari.			0.43017

Tabela 4: Strukturiranje "položaja manjšine" v faktorsem modelu v drugi časovni točki v Monoštru.

	faktor 1	faktor 2	faktor 3
Institucionalne spremenljivke			
V2* - Madžari v Prekmurju nima jo ustrezne vloge pri oblikovanju lastne življenjske usode.			0.83471
V16 - Na narodnostno mešanem območju je madžarska kulturna ustvarjalnost enako prisotna kot slovenska.			
V14 - Sredstev množičnega obveščanja (časopis, TV In radio) v madžarskem jeziku je dovolj.	0.66262		
V15 - Sedanja organiziranost šolstva na narodnostno mešanem območju je ustrezna.	0.71513		
V5* - Republika Slovenija bolj skrbi za italijansko kot za madžarsko manjšino.		0.50742	
V4* - Republika Slovenija bolj skrbi za Slovence v zamejstvu kot za manjšine na lastnem ozemlju (Italijane, Madžare).			0.65217
Statusne spremenljivke			
V8 - Pripadniki madžarske manjšine imajo zunaj narodnostno mešanega ozemlja enake možnosti za zaposlitev kot Slovenci.	0.76884		
V9 - Pripadniki madžarske manjšine dosegajo enako stopnjo izobrazbe kot Slovenci.	0.68838		
Demografske spremenljivke			
V11 - V madžarskih družinah v Prekmurju se rodi več otrok kot v slovenskih.		0.6440	
V12 - Madžari so bolj pripravljeni izbrati življenjskega partnerja med Slovenci kot Slovenci med Madžari.		0.78437	

* Smer petstopenjske lestvice teh spremenljivk smo uskladili z ostalimi tako, da vrednost 1 vedno pomeni izrazito strinjanje s pozitivnim položajem manjšine, vrednost 5 pa izrazito nestrinjanje s pozitivnim položajem manjšine. Zato moramo biti pri interpretaciji rezultatov pozorni in upoštevati naslednje trditve V2 - Madžari v Prekmurju imajo ustrezno vlogo pri oblikovanju lastne življenjske usode; V5 - Republika Slovenija ne skrbi bolj za italijansko kot za madžarsko manjšino; V4 - Republika Slovenija ne skrbi bolj za Slovence v zamejstvu kot za manjšine na lastnem ozemlju (Italijane, Madžare) in V13 - Iz Prekmurja se ne odseljuje več Madžarov kot Slovencev.

LITERATURA

Allardt, Erik (1990): »Challenges for Comparative Social Research«, *Acta Sociologica* (33), 3, Norway, str. 183-193

Baker, Colin (1992): *Attitudes and Language*. Multilingual Matters LTD, Clevedon

Driedger, L. in Church, G (1974): "Residential segregation and institutional completeness: a comparison of ethnic minorities" V: *Canadian Review of Sociology and Anthropology*, 11 pp.:30-52 povz. po: Giles, Howard (ur.) (1977): *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, Academic Press, London, New York, San Francisco (str. 313)

Eriksen, T. H. (1993): *Ethnicity and nationalism. Anthropological perspectives*, Co.: Pluto Press London, Boulder

Ferguson, George (1987): *Statistical Analysis in Psychology and Education*. McGraw-Hill Book Co.

Giles, Howard (ur.) (1977): *Language, Ethnicity and Intergroup Relations*, Academic Press, London, New York, San Francisco

Gonzalez, M. E., Ogus, J. L., Shapiro, G. Teppino, B. J. (1975): "Standards for Discussion and Presentation of Errors in Survey and Census Data". *Journal of the American Statistical Association*, vol. 70, ed. 351, 5-23,

Hafner-Fink, Mitja (1993): "Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru". *Razprave in gradivo*, št. 28, str. 15-27

Hafner-Fink, Mitja (1994): *Sociološka razsežja razpada Jugoslavije*. Znanstvena knjižnica Fakultete za družbene vede).

Henerson, Marlene E., Morris Lynn Lyons, Taylor Fitz-Gibbon Carol (1990): *How to Measure Attitudes*. Sage Publications, Los Angeles

Južnič, Stane (1987): *Antropologija*. Državna založba Slovenije, Ljubljana

Južnič Stane (1989): "Nacija kot identiteta v protislovljih sodobnega sveta". *Teorija in praksa*, let. 26, št. 8-9, Ljubljana

Kladnik, Drago, Repolusk Peter (1992): "Razvoj podeželja v občini Lendava in ohranjanje narodnostne identitete Madžarov". V: *Geografski vestnik*, 64, str. 54-70

Krysan M., Schuman H., Scott L., Beatty P. (1994): *Response Rates and Response Content in Mail Versus Face-to-Face Surveys*, *Public Opinion Quarterly*, Volume 58

Nečak Lük, Albina, (s sodelavci) (1991): *Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Monošter/Szentgotthard*. Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru : primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na sččnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske, Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja,

Nečak Lük, Albina, (s sodelavci) (1992): Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava/Lendva : primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske : [vprašalnik] : a nemzetiségi identitás elemeinek összehasonlító elemzése Szlovénia, Ausztria, Olaszország és Magyarország regionak erintkezesi területein élő lakosság körében, (Mednarodni projekt: Etnična identiteta im medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru, 81). Ljubljana: INV., 95 str.

Nečak Lük, Albina, (s sodelavci) (1993c): Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Monošter/Szentgotthard. Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru : primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske, (Raziskovalne naloge, 82). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja., 104 str.

Nečak Lük, Albina, (s sodelavci) (1995c): Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Monošter/Szentgotthard : pismo 1995 : Raziskovalni projekt: Medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru : primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske, (Raziskovalne naloge, 82). Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 62 str.

Nečak Lük, Albina, (s sodelavci) (1996a): Medetnični odnosi in narodna identiteta v mestu Lendava/Lendva : primerjalna analiza elementov narodnostne identitete prebivalstva na stičnih območjih obmejnih regij Slovenije, Avstrije, Italije in Madžarske : [vprašalnik] : a nemzetiségi identitás elemeinek összehasonlító elemzése Szlovénia, Ausztria, Olaszország és Magyarország regionak erintkezesi területein élő lakosság körében, (Mednarodni projekt: Etnična identiteta im medetnični odnosi v slovenskem etničnem prostoru, 81). Ljubljana: INV, 32 str.

Nečak Lük, Albina, (1996b): "Jezikovna razmerja na območju med Muro in Rabo". V: Ljudje ob Muri (ur.: Janez Balažič in Lszl Vndor), Murska Sobota, Pokrajinski muzej

Nečak Lük, Albina, (1997a): "Jezikovna identiteta in jezikovno načrtovanje pri Slovencih" V: Avstrija. Jugoslavija. Slovenija. Slovenska narodna identiteta skozi čas, Lipica, 29. maj - 1. junij 1996, str.: 117-131

Øyen, Else (ur.) (1990): Comparative Methodology. Theory and Practice in International Social Research. Sage Studies in International Sociology 40

Rizman, Rudi (1990): "Nacionalna država kot sociološki problem" V: Družboslovne razprave, št. 9, 1990, str.: 82-91

Supek, Rudi (1974): Ispitivanje javnog mnjenja. (ur. Josip Županov). Sociologija, Zagreb

Tajfel, Henri (1978): The Social Psychology of Minorities. Minority Right Group, London

Uhan, Samo (1998): Prava in neprava mnjenja. Fakulteta za družbene vede, Ljubljana

SUMMARY

ANALYSIS OF SUBJECTIVE PERCEPTION OF ETHNIC COMMUNITIES IN THE BORDER TERRITORIES OF SLOVENIA AND HUNGARY

An integral analysis of interethnic relations requires a systematic study of objective factors as well as recognition of social and psychological dynamics of inter-ethnic relations which affect the omitting or preserving of elements of ethnic adherence. The present article presents merely the subjective perceptions of ethnic community members on their own and others' status, after 1990, in the border territories of Slovenia and Hungary. We proceed from the assumption that the perception of social reality differs between majority and minority. We are interested in the quality of these subjective perceptions and in the understanding of minority status by majority and minority, respectively. Since subjective perception (subjective vitality) is a social construction and a complex variable, it is not easy to be measured and is therefore more difficult to ascertain than objective vitality. We attempted to estimate subjective vitality of ethnic communities on the basis of analysis of data gathered by means of the questionnaire, performed in Lendava and Monošter (Szentgotthard) at three different time points. We made a comparative analysis with regard to time dimension (analysis of standpoints at three different time points) and space analysis (standpoints of inhabitants, living in ethnically mixed territories, regarding minority status are constructions shaped within specific social settings). Along with ascertaining of subjective vitality two hypotheses were verified. The first is that at three different time points in Prekmurje, a major discrepancy appeared in the standpoints of majority and minority regarding the Porabje minority status. The second hypothesis presupposes that, regarding the differences in objective factors and differences in social reality, lived by the Hungarian or Slovene minority, respectively, differences can also be expected between the two communities at the level of perceptions and standpoints concerning their own status.